

بازدید از مراکز و مؤسسات علمی قرآنی و اسلامی ترکیه

مسئول کارگروه نسخ خطی حوزه مطالعات قرآنی و تفسیری دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم در گفت و گویی به تشریح سفر خود به کشور ترکیه و برنامه های این سفر پرداخت که مهم ترین آن دستیابی به برخی نسخه های نفیس خطی دیجیتال کتابخانه های استانبول بود.

به گزارش پایگاه قرآنی دانشگاهی ایجا، آقای دکتر هادی نصیری، مسئول کارگروه نسخ خطی حوزه مطالعات قرآنی و تفسیری دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم در سفری به کشور ترکیه بازدید از کتابخانه های این کشور و همچنین جلساتی را با مسئولان علمی ترکیه داشتند که در همین راستا گفت و گویی را با ایشان ترتیب دادیم که تقدیم علاقه مندان می شود.

ایجا: لطفا ابتدا خود را معرفی و مسئولیت خود در دانشگاه علوم و معارف قرآن را بیان کنید؟

هادی نصیری هستم عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم (دانشکده علوم قرآنی قم) و مسئول کارگروه نسخ خطی حوزه مطالعات قرآنی و تفسیری این دانشگاه.

ایجا: اهداف خود از سفر به کشور ترکیه را تشریح بفرمایید؟

هدف اصلی از این سفر ۵ روزه بازدید از کتابخانه بزرگ سلیمانیه در شهر استانبول به منظور آشنایی از نزدیک با این مجموعه ارزشمند و گرفتن برخی از نسخه های خطی دیجیتال در حوزه مطالعات علوم قرآنی و تفسیری، جهت دسترسی آسان استادان، پژوهشگران و علاقه مندان این حوزه و آماده سازی جهت احیاء این تراث ارزشمند از رهگذر پایان نامه های دانشجویی در دو مقطع دکتری و ارشد این دانشگاه بود.

خوشبختانه این سفر با همراهی یکی از دوستان بزرگوار جناب آقای دکتر حسین متقی از پژوهشگران حوزهٔ نسخ خطی و فهرست نویسان نامور کشور صورت گرفت. همراهی ایشان در این سفر بسیار مغتنم و راهگشا بود. وی که سفرهای تحقیقاتی چندی طی سالیان گذشته به این کشور داشته‌اند و با این مجموعه سترگ کاملاً آشنا بودند، دشواری‌ها و موانع این سفر را آسان و هموار کردند که در همین جا سپاسگزاری خودم را از این بزرگوار اعلام و برای ایشان آرزوی توفیق و سربلندی دارم.

در اینجا لازم است نکاتی دربارهٔ مجموعه عظیم کتابخانه سلیمانیه در اختیار علاقه‌مندان این حوزه قرار داده شود. براساس آمارهای غیررسمی، در حدود نیمی از نسخ خطی اسلامی در ترکیه، در کتابخانه‌های شهر استانبول نگهداری می‌شود. از این تعداد بیش از ۱۰۰ هزار مجلد نسخه نفیس شامل صدها رساله، تنها در کتابخانه سلیمانیه و ۱۵۰ هزار نسخه نیز در کتابخانه‌های خصوصی و عمومی دیگر شهرهای ترکیه موجود است، به همین میزان، یعنی حدود ۲۵۰ هزار نسخه هم در دست مردم و یا کتابخانه‌های خصوصی است و به نظر در کل کتابخانه‌های ترکیه حدود ۵۰۰ هزار مجلد نسخه خطی بوده باشد.

کتابخانه سلیمانیه از غنی‌ترین کتابخانه‌های دارای نسخ خطی جهان به لحاظ کمی و کیفی است. این کتابخانه در میان مجموعه زیبای جامع سلیمانیه در استانبول واقع شده است. این مجموعه در حدود سال ۹۴۰ هـ در زمان سلطان سلیمان خان قانونی، سلطان عثمانی، بر بالای تپه‌ای مشرف به دریا بنا شده است. ابتدا با عنوان مدرسه ساخته شده است؛ سپس در زمان سلطان محمود اول در سال‌های ۱۱۶۴-۱۱۶۵ هـ کتابخانه‌ای در میان این مجموعه ساخته شد.

در کتابخانه سلیمانیه و مجموعه‌های وابسته، بر اساس برآوردهای اولیه بین ۹۰ هزار تا ۱۲۰ هزار نسخه خطی وجود دارد که از این تعداد، حدود ۶۰ هزار تا ۷۰ هزار به زبان عربی، ۲۵ هزار تا ۳۰ هزار به زبان ترکی عثمانی و ۱۲ هزار تا ۱۵ هزار نسخه هم به زبان فارسی و نیز تعدادی هم زبان‌های دیگر است.

گفته شده با احتساب رساله‌های درونی مجموعه‌ها تعداد عناوین آن شاید بین ۳۵۰ هزار تا ۴۰۰ هزار شود. طبق قوانین ترکیه، پس از بسته شدن خانقاه‌ها و زاویه‌ها، کتاب‌های خطی موجود در آن اماکن و همچنین کتاب‌های خطی مساجد و کتابخانه‌های کوچک نوعاً به کتابخانه سلیمانیه انتقال یافته است. نسخ خطی این کتابخانه اکنون مشتمل بر بیش از ۱۵۰ مجموعه نسخ خطی است که ۱۲۵ مجموعه آن مربوط به کتابخانه‌های مساجد و جامع‌های مختلف (عمدتاً استانبول) است که به تدریج از اواخر دوره امپراتوری عثمانی و نیز سال‌های نخستین استقرار جمهوریت در ترکیه به رهبری کمال آتاتورک و ۲۵ مجموعه نسخ خطی مجموعه خصوصی که طی سال‌های ۲۰۱۲-۱۹۳۵ م به تدریج به این کتابخانه انتقال یافته است.

نسخ خطی موجود در کتابخانه سلیمانیه تا سال ۲۰۰۵ میلادی مشتمل بر بیش از ۱۳۱ کلکسیون بوده و از این تعداد، ۱۱۷ مجموعه مربوط به کتابخانه‌های جامع‌های (= مساجد) مختلف، عمدتاً شهر استانبول است. که در اواخر دوره امپراتوری عثمانی و سال‌های نخستین استقرار جمهوری ترکیه به رهبری مصطفی کمال آتاتورک و ۱۴ مجموعه نسخ خطی دیگر نیز در دوره جمهوریت، طی سال‌های ۱۹۳۵-۱۹۸۵، به تدریج به این کتابخانه بزرگ انتقال یافته است که با نام مخصوصی، در این کتابخانه نگهداری می‌گردند.

اسامی برخی از این کلکسیون‌ها عبارتند از: سلیمانیه (۹۷۰ عربی، ۳۵ ترکی، ۷ فارسی)، عاطف افندی (۳۲۲۸ نسخه)، نورالدین آغا، نورعثمانیه (۵۰۵۲ نسخه)، بغدادلی وهبی افندی (۱۲۷۵ عربی، ۱۸۷ ترکی، ۱۴۴ فارسی)، ایوب سلطان جامعی، پرتوپاشا (۴۲۹ عربی، ۱۵۹ ترکی، ۷۷ فارسی)، از میرلی اسماعیل حقی (۱۹۳ عربی، ۶۷ ترکی، ۶ فارسی)، جارالله افندی (۲۰۵۱ عربی، ۹۶ فارسی، ۴۷ ترکی)، چلبی عبدالله افندی (۲۶۰ عربی، ۹۹ ترکی، ۲۴ فارسی)، حاجی بشیرآغا (۵۶۴ عربی، ۶۲ ترکی، ۵ فارسی)، رئیس الکتاب مصطفی افندی (۱۰۶۹ عربی، ۶۴ فارسی، ۶۲ ترکی)، فاتح (۴۳۹۹ عربی، ۴۳۷ ترکی، ۳۸۳ فارسی)، قلیچ علی پاشا (۹۱۹ عربی، ۵۹ ترکی، ۹ فارسی)، لاله‌لی جامعی (۳۴۱۴ عربی، ۲۲۱ ترکی، ۷۵ فارسی)، مسیح پاشا (۱۱۱ عربی، ۶ ترکی، ۱ فارسی)، یوسف آغا (۳۶۷ عربی، ۴ ترکی، ۱ فارسی) و جز آنها ...

باید افزود: در سال‌های اخیر با انتقال مجموعه‌های جدید، کلکسیون‌ها بالغ بر ۱۷۴ گردیده است و از مجموعه کلکسیون‌های نسخ خطی این کتابخانه، استثناءً نسخ خطی ۵ کتابخانه شامل کتابخانه‌های «کوپریلی»، «نورعثمانیه»، «راغب پاشا»، «عاطف افندی» و «حاجی سلیم آغا» در منطقه اسکودار (۴۰ کیلومتری بخش آسیایی استانبول)، در محل خود، اما سرویس‌دهی منابع دیجیتال آنها همچنان زیر نظر مدیریت کتابخانه بزرگ سلیمانیه اداره می‌گردد.

ایحا: آیا برنامه‌ها و نشست‌هایی در کشور ترکیه داشتید؟ لطفاً بیان بفرمایید.

بله. در این سفر فشرده ۵ روزه از چند مرکز و مؤسسه علمی - قرآنی و اسلامی بازدید به عمل آمد که عبارتند از:

۱. بازدید از مؤسسه علم و هنر و آشنایی با این مرکز و اطلاع از آخرین تولیدات علمی آن.
  ۲. بازدید از انتشارات اختصاصی حوزه مطالعات قرآنی و نشستی با آقای آیدین ملایم، رئیس این مرکز در این نشست صمیمی در خصوص فعالیت‌های این مرکز و اولویت‌های پژوهشی و آخرین تولیدات قرآنی آن و معرفی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، گفت و گوی بسیار خوبی صورت گرفت.
- دو ترجمه قرآن به زبان انگلیسی با چاپی نفیس از جمله آثار منتشر شده جدید این مرکز بود که خریداری شد. ترجمه پرفسور نورالدین اوزنگلو جدیدترین ترجمه قرآنی بود که اخیراً به زیور طبع آراسته شده بود.

ترجمه دیگر از عبدالله یوسف علی بود که با کاغذ کلاسه در چند رنگ چاپ شده بود و جنبه آموزشی داشت.

۳. بازدید از کتابفروشی سازمان نسخه‌های خطی استانبول به مدیریت آقای محیی الدین ماجد و اطلاع از آخرین آثار منتشر شده این سازمان. البته قرار بود با آقای محیی الدین ماجد دیداری صورت بگیرد که به دلیل ضیق وقت و تعطیلی روز یکشنبه در این کشور به فرصتی دیگر موکول شد.

۴. دیدار و گفت و گوی چند ساعته با آقای دکتر قهرمان اوزکوک از شخصیت‌های مطلع طریقت بکتاشیه و رفاعیه در استانبول، پیرامون برخی موضوعات اسلامی.

۵. بازدید از مسجد جامع سلیمانیه، ایاصوفیه و مسجد سلطان ایوب که با معماری استادانه طراحی و اجرایی شده و از مراکز دیدنی کشور ترکیه می باشد.

۶. زیارت مزار ابویوب انصاری صحابی بزرگ پیامبر گرامی اسلام. ابویوب جزو هفتاد تنی بود که در بیعت سرنوشت ساز عقبه دوم حضور یافت و با رسول گرامی اسلام بیعت کرد.

وی افتخار میزبانی پیامبر اکرم(ص) را پس از هجرت از مکه به مدینه پیدا کرد. هنگامی که مردم مدینه خبر هجرت رسول خدا(ص) را شنیدند، برای استقبال آن حضرت آماده شدند. بزرگان مدینه از ایشان دعوت کردند که مهمان آنان باشند ولی رسول خدا فرمودند: «دَعُوا النَّاقَةَ؛ فَإِنَّهَا مَأْمُورَةٌ، فَبَرَكْتُ عَلَى أَبِي أَيُوبَ؛ شَتْرًا رَأَى بِه حَالُ خُودِ وَآكَذَارِيدُ كِهْ أُوْزِ سُوْیِ خُودِ مَأْمُورِ اسْتِ. آن گاه شتر در کنار خانه ابویوب زانو زد».

بدین ترتیب پیامبر(ص) از میان انصار، ابویوب انصاری را به میزبانی برگزیدند و در خانه وی ساکن شدند و تا زمانی که مسجد مدینه و خانه‌های اطراف ساخته شد، رسول خدا(ص) مهمان ابویوب انصاری بودند.

ایحا: ره آورد و تجربه این سفر چه بود، برای ما بیان کنید.

از مهمترین ره‌آوردهای این سفر، می‌توان دستیابی به برخی نسخه‌های خطی نفیس دیجیتال کتابخانه‌های استانبول در حوزه علوم قرآن، تفسیر و مصحف‌های قرآنی اشاره کرد.

این نسخه‌ها در مرکز نسخ خطی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم نگهداری می‌شود و ان‌شاءالله تلاش می‌کنیم که این مرکز روز به روز غنی‌تر شود و در آینده‌ای نه چندان دور تبدیل به یکی از قطب‌های نسخ خطی دیجیتال در حوزه مطالعات علوم قرآنی و تفسیری کشور و جهان اسلام گردد و بتواند فرصت‌های جدیدی را جهت دستیابی آسان و ارزان استادان، پژوهشگران و علاقه‌مندان به نسخ خطی این حوزه فراهم سازد. بمنه و کرمه.